

נתקבלו במערכת

שו"ת מהר"א 'יהודה יעלה' חלק או"ח. מאת רבי יהודה אסאד. מהדורה חדשה ומתוקנת, עם מבוא, הערות, הפניות, מראה מקומות ונספחים, ומפתחות לשלושת חלקי הספר. עורכים: ש"ש גולדשמידט, בועז מרדכי ויואל קטן. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשע"ט. 50 + תקסה עמ'. (wso@shaalvim.co.il)

ב"ה זכינו בימים אלו לסיים את מלאכת ההדרת הספר החשוב הזה, לקראת יום פטירתו הקנ"ג של רבי יהודה אסאד מסרדהל שבהונגריה, מגדולי הפוסקים בדור החת"ס ובנו הכת"ס, החל בכ"ג סיון. כרך יו"ד יצא לאור לפני שנתיים וכרך אה"ע-חו"מ בשנה שעברה, ועתה נשלמה המלאכה ביציאתו לאור של כרך או"ח, הכולל תוספות חשובות - מפתח מקורות מקיף בן כ-130 עמודים צפופים בו ניתן לראות את בקיאותו המדהימה של המחבר, רשימה מתוקנת ומוערת של כל הרבנים והאישים הנזכרים בספר עם קיצור קורות חייהם, ובראש הספר מבוא מקיף על המחבר והספר והתקופה. רבבות שעות עמלו חוקרי מכון שלמה אומן בשנים האחרונות כדי להגיע לרגע זה, כאשר ההרגשה העיקרית המלווה אותם היא שמדובר במלאכה לדורות - אין ספק שתמיד יימצא מה להשלים ושציון פלוני היה כדאי לכתוב אחרת, אבל בס"ה המהדורה הזו אמורה להשביע את רצונו של כל מעיין בספר - לכל עניין נרשמו מקורות והשוואות, הוקפד מאוד על נוסח מתוקן ופיסוק וקיטוע והשוואות והפניות פנימיות בתוך הספר ככל שעלה בידינו. בתחילת המלאכה נעזרנו בספר ישן של שו"ת מהר"א אסאד, צילום של דפוס ראשון בכרך אחד, שבו למדו בשנים האחרונות כמה מצאצאיו של רבנו מהר"א בני משפחת קוביצ'ק מירושלים, שהתאספו בקביעות תחת שרביטו של בן המשפחה הרב אשר קוביצ'ק שליט"א ר"מ בישיבת דושינסקי, עברו יחד על תשובה אחר תשובה, והגיהו ותיקנו וציינו כל מה שעלה בידם, ושכרם כפול מן השמים. זכה מהר"א אסאד שתצא ממנו שלשלת גדולה בכמות ואיכות של תלמידי חכמים, אחד מהם, הרב שלמה וייס מבני ברק, השתתף בעריכת הספר ובהכנת רשימת האישים המורחבת וסייע רבות בידיעותיו ובחוכמתו להשלמת המלאכה. אשרינו שזכינו לגומרה של תורה.

מורה הנבוכים. מהדורה חדשה מונגשת של ספרו ההגותי של הרמב"ם. חלק ראשון. מבאר ועורך ראשי: יוחאי מקבילי. קדומים, מפעל משנה תורה, תשע"ח. נב+347 עמ'. (rambam4u@gmail.com)

זמן קצר לאחר שסיים הרב מקבילי להכין, בעזרת צוות עוזרים מוכשר ומסור, את פרויקט 'משנה תורה' של 'מפעל משנה תורה' שהקים - מהדורה מעולה ומיוחדת במינה של משנה תורה להרמב"ם בנוסח משובח, עם ביאור קצר ותמציתי ומדויק וידידותי למשתמש, מהדורה שהצלחתה המופלאה הביאה גורמים אחרים להכין ולהפיץ מהדורה מתחרה דומה, עבר הרב יוחאי למפעל הבא שלו - הנגשת הספר מורה נבוכים לציבור הרחב. הכרך הראשון יצא זה עתה לאור, ושוב - הכל מחדש ומצוחצת, מהמסד ועד הטפחות: תרגום מתוקן (שהרי

את הספר הזה, כמו את שאר ספריו להוציא 'משנה תורה', כתב הרמב"ם כידוע בערבית), ניקוד ופיסוק וקיטוע מוקפדים ביותר, פירוש קצר ובהיר, הקדמות וכתורות ונספחים והפניות והערות ועוד, כל מה שעשוי להפוך ספר כבד זה, שהיה עד היום מושא לימוד ועיון של תלמידי חכמים וחוקרים בלבד, לנגיש וידידותי ומתאים ללימוד שיטתי על ידי כל אדם תורני שמתעניין גם בהגותו של הרמב"ם, ולא רק בהלכותיו. נוסף למרץ, לחשיבה מחוץ לקופסא, להרגשת השליחות ולכישרון הלמדני של הרב מקבילי, הוא התייחד גם ביכולת לקבץ סביבו קבוצה משובחת ביותר של עוזרים, שהולכים עמו, חלקם בהתנדבות וחלקם בשכר, לאורך כל הדרך, ומביאים את המלאכה לשלמות נדירה בכל ההיבטים הנ"ל, ביניהם החוקר המעמיק הרב הלל גרשוני, איש הלשון ד"ר יחיאל קארה, הפיסיקאי והלמדן חיים וייסמן ועוד. כל עמוד בספר כולל, נוסף לתרגום המשופר, לניקוד ולפיסוק ולקיטוע, לכתורות המשנה, להפניות הפנימיות המרובות, למיספור הפיסקאות ועוד - פירוש וביאור מלאים הצמודים לטקסט החיבור, ועוד הרחבות ועיונים בחלק התחתון של העמוד, כולם בשפה מדויקת ובהירה ונוחה לקליטה, מלאכה באמת מיוחדת במינה.

החי במקרא. מסורות הזיהוי של בעלי החיים במקרא. **חסרי חוליות.** אלישבע דיין. אבני חפץ, תשע"ט. 202+6 עמ'. (2015e7@gmail.com)

שנתיים אחרי הספר הראשון בסדרת 'מסורות הזיהוי', על היונקים - מגיע הספר השני הבנוי באותה מתכונת, על הזוחלים והחרקים למיניהם. את המינים האלו אנו פוגשים בתדירות הרבה יותר גבוהה מאשר את רוב בעלי החיים האחרים, לרצוננו ובדרך כלל שלא לרצוננו, רבים מהיצורים האלו נמצאים בבתנינו, וחלקם לפעמים על גופינו... זוהי הקבוצה בעלת מגוון המינים הגדול ביותר, אך רק כמה עשרות מתוכה מוזכרים בספר זה, שמנסה לזהות את כל המינים מהקבוצה הזו הנמצאים בתנ"ך, ובהם כאלו שאפשר לזהות בוודאות כמו הארבה והגובי ותולעת השני, או ברמה זיהוי כמעט ודאית כמו הדבורה והזבוב והחגב והכינים והנמלה והעכביש והעקרב והפרעוש והצרעה ועוד, ברמת זיהוי סבירה כמו מרבה הרגליים והשבלול, וברמה נמוכה כמו חנמל (סוג של ארבה - או ברד כבד) וצלצל (סוג של חרק - או מין פטריה הפוגעת בצומח). אחרי מבוא מקיף מובאים הערכים בקבוצות לפי רמת הוודאות של זיהוים הנ"ל, ואח"כ מתקיים דיון ומוסקות מסקנות. מחקר כזה דורש שימוש בידע זואולוגי והיסטורי וארכיאולוגי ובלשני ומקראי ופרשני, וידע זה אכן ניכר בכל הספר, שהוא פרי נוסף של שיטת המחקר היהודית-ריאלית של פרופ' זהר עמר.

גהות הגר"א - ברכות, שבת, עירובין, פסחים, יומא, סוכה. עם פירוש אור אליהו. אוריאל שלמוני. הר ברכה, מכון הר ברכה, תשע"ט. ריח עמ'. (sefer@yhb.org.il)

הספר כולל בירור מקיף על הגהות הגר"א על הגמרא שכבר שבחום גדולי הדורות מאוד. הרב שלמוני מציג לפנינו דבר שלם - העתקה מדויקת של תיקוני הגר"א עם הארות והערות ומראי מקומות וגם הגהות ותיקונים בשעת הצורך, והשוואות לביאור הגר"א לשו"ע ומקורות

אחרים, תוך תשומת לב לסיבה שבגללה נאלץ הגר"א להגיה את נוסח הדפוס בגמרא הפרטית שבה למד, וגם מבוא מקיף והערות למדניות, עבודה 'יצאת מן הכלל. למשל בעמ' קיב ואילך דן המחבר בהגהה של הגר"א במסכת שבת בה הוא מוחק כמה שורות מהגמרא, ומתברר שהגר"א נקט כשיטה אחת בראשונים שלא גרסה משפטים אלו, ועל פי הגהה זו והגהה נוספת בהמשך מתבררת כל שיטתו בסוגיא, והיא מבוארת היטב בהערות הרב שלמוני. וכך לאורך כל הספר. לדעת המחבר, וזו אכן הדעה המקובלת היום, לגר"א לא היו כתבי יד, והגהותיו נובעות מהשוואת הנוסח שלנו לנוסחאות הראשונים ולמקורות מקבילים - או מסברא. בסוף הספר נמצאת רשימה של מאות ספרים שבהם עשה הרב שלמוני שימוש בביאוריו, ובהם מקום חשוב לספרו הנפלא של פרופ' שפיגל 'עמודים בתולדות הספר העברי' חלק 'הגהות ומגיהים'.

זכרונות ה"שרידי אש". פרקי זכרונות ושיחות של הגאון הרב יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל על מפגשיו עם גדולי עולם ומאורעות חייו, וכן עדויות מבאי ביתו ומקורביו. בעריכת הרב אברהם אבא וינגורט. ירושלים, תשע"ט. קסו עמ'. (02-5619639)

הרב ויינברג זצ"ל היה מגדולי הדור הקודם, עילוי ליטאי שהפך לגדול פוסקי מערב אירופה לפני השואה ואחריה. בימי חרותו היה בן טיפוחם של גדולי תנועת המוסר וראשי ישיבות ליטא, ובהמשך היה חבר קרוב של רוב הגדולים של דורו, אך אחרי השואה, ממנה יצא שבור ורצוף, בחר מרצון להתבודד בעיר הקיט הקטנה מונטרה שבמערב שוויצריה על גדתו הצפונית של אגם ג'נבה, סמוך לישיבת 'עץ חיים' שפרחה שם בשנים אלו, גם בזכות נוכחותו הקרובה. אולם הוא נשאר בקשר הדוק עם חבריו ותלמידיו ששרדו שהיו פרושים על פני העולם כולו, הפך לתל תלפיות לרבנים בשאלות ההלכתיות הכבדות ביותר, וביתו הקטן הפך להיות חלק ממסלולם של כל גדולי ישראל במסעותיהם באירופה. במונטרה הוא 'אימץ' את משפחת תלמידו החביב הרב שאול וינגורט שנהרג בתאונה באביב ימיו, וגידל את בנו אברהם על ברכיו, ממש כפשוטו. בהמשך גמל לו על כך הרב אברהם אבא וינגורט והוציא לאור במהדורות מפוארות את תשובותיו וחיידושו ופירושו על ההגדה וספרו המחשבתי 'לפרקים' ועוד, ועתה הוסיף והוציא לאור ספר ובו ליקוטים מכל המבואות וההקדמות ודברי תלמידים והמאמרים שנכתבו על הרב ויינברג זצ"ל והרבה דברים שנלקטו מכתביו מסודרים ומתוקנים, והתוצאה היא פרקי זכרונות מרתקים, בהם אנו יושבים כביכול לצידו של הגאון זצ"ל ורואים את הנהגותיו ושומעים את דברי חוכמתו ומוסריו ומתלווים לדרכי חייו המפותלות ונדבקים באש אהבתו לתורה ולבריות, לרבנותו ולתלמידיו. מעשה אומן.

צהר. כתב עת תורני בענייני חברה, משפחה, דת ומדינה. עורך: הרב ד"ר יוסף שרעבי. גיליון מג. לוד, צהר, תשע"ט. 14+307 עמ'. (office@tzohar.org.il)

רבני אירגון צוהר פועלים רבות בנושאים ציבוריים חשובים - נישואין על פי ההלכה של זוגות חילוניים, קירוב גרים, הפצת יהדות ועוד. מנהיגות האירגון אינה נבחרת אלא ממונה ע"י העמותה שבראשות צוהר, ולרבני האירגון אין שום מעמד בהצהרות ראשי האירגון בעניינים

ציבוריים שונים, בעיקר במעשיהם ובדבריהם ובמאבקהם נגד הרבנות הראשית; אם ראשי האירגון מדברים בשם 'רבני צהר' הם בדרך כלל נושאים את שמם לשוא. הפעילות של רבני צוהר כוללת את פרסום כתב העת 'צהר' שיש בו מאמרים תורניים בנושאים אקטואליים, לרוב לכיוון מקל ופתוח מעבר למקובל בעולם הפסיקה הרחב. המאמר הפותח עוסק (כצפוי...) בחובת לימוד התורה לנשים והשני בשיתוף רבניות כפוסקות הלכה, השלישי מפקפק בצורך לצום בתעניות ציבור בימינו, מאמר אחר מקל קולא מפליגה בענייני אישות בניגוד לדעת כל פוסקי דורנו, אחר עוסק בהיתר לנשים לברך ברכת חתנים, מאמר נוסף דן בהיתר להריון לאשה רווקה מתורם זרע גוי, ועוד. ראוי לציון חיובי מאמר מעזבונו התורני של אהובנו הרב איתם הנקין הי"ד בעניין עריכת חופות סמוך לשקיעה, ובו הוא מוכיח שאין צורך ואף יש בזה פגם ללחוץ על בני הזוג ובני משפחותיהם לערוך את החופה לפני השקיעה דווקא. עוד מאמר מעניין עוסק במבנה אישיותו של החכם כגורם לקבלת דעתו ההלכתית, ועוד. העריכה מהוקצעת ומאוד 'אקדמאית', כך למשל שמו של ר' מנחם בן שלמה למשפחת המאירי נכתב בקביעות במרכאות "מאירי" אך לרשב"א אין מרכאות, מפני ש"מאירי" לדעת העורך הוא כינוי משפחתי ולא שם או ראשי תיבות של שם, וכך קובעים הכללים... לא כך מקובל לכתוב בספרות התורנית, וזו דוגמא בלבד.

ובית הלל אומרים. פסקי הלכה של רבני ורבניות בית הלל. עורך: הרב עמית קולא. ראשון לציון, ידיעות ספרים, תשע"ח. 341 עמ'. (info@ybook.co.il)

בניגוד לאירגון צוהר שתואר לעיל - רבני בית הלל בוחרים בעצמם את מוסדותיהם, והם פעילים בעיקר בניסיון לחדש ולתקן את פסיקות ההלכה המקובלות לכיוון מודרני ומתירני יותר. אחת ממגמותיהם הראשיות היא לצמצם פערים בין גברים לנשים ביהדות ובהלכה, וגם הספר הזה המרכז את פסיקות ההלכה שלהם מדגיש בכותרת המשנה את העובדה שהוא כולל את פסקי 'רבני ורבניות' בית הלל (האם כללי הנימוס לא מחייבים לכתוב 'רבניות ורבני'...). הם עוסקים בספר זה בעניינים חשובים שגם פוסקים 'רגילים' בימינו מתמודדים איתם בהצלחה, כמו הלכות בר מצוה ונישואין לבעלי מוגבלויות גופניות או נפשיות, אם יש היתר להזמין לשבת אורח שייסע בשבת, כללי מתן צדקה לגוי ועוד, ומצד שני נושאים שמראש אפשר לנחש שגישתם אליהם תחרוג מהמקובל: יחס קהילה לאנשים בעלי נטיות הפוכות (מסקנתם: המזיד שלהם לעיתים קרוב לשוגג, ולכן יש לקבלם לקהילה ולקרבת בעבותות אהבה), אמירת קדיש ע"י נשים (עם מבוא מרגש של אם שכולה על 'העוצמה והכח' שנוסכת באישה אמירת הקדיש, ופסקי הלכה שכמובן מאפשר לנשים לומר קדיש, בתוספת עצה לקהילות ישראל שעדיין 'נרתעות' מההכרעה הזו שעליהן לקחת בחשבון את הפגיעה ברגש האנושי של הנשים המודרות מאמירת הקדיש; כצפוי הפגיעה ברגשותיהם של הגברים והנשים שומרי ההלכה והמנהג המקובל אינה נחשבת), בשעת הצורך ניתן כמעט בכל מקרה לפנות גם לבית משפט חילוני-אזרחי בכל מחלוקת ממונית ולא דווקא לבית דין שפוסק על פי ההלכה, ועוד. מה אוֹמֵר ומה אדבר - חלק מרבני בית הלל מוכרים וחביבים, מסתמא גם כוונתם רצויה, אבל דבריהם ומעשיהם צריכים עיון גדול בעיניי.

קובץ בית אהרן וישראל. מאסף מרכזי לתורה ולהלכה לחכמי ורבני הישיבות הכוללים של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות. **גליון 200 מוגדל** [שנה לד גליון ב (ר), כסלו-טבת תשע"ט]. ירושלים, מכון בית אהרן וישראל, תשע"ט. תתצג עמ'. (beisaron1@gmail.com)

חסידות קרלין היא מהחסידיות הוותיקות ביותר, עד שבימי הגר"א הכינוי בליטא לחסיד היה 'קרלינר'. עוד לפני השואה עודדו בחסידות זו לעלות וליישב את הארץ, וקהילות של חסידי קרלין נתייסדו בירושלים ובטבריה ועוד, ובמקביל גם בארצות הברית. השואה הנוראית הכריחה את רוב חסידי קרלין במזרח אירופה, ואחריה התחזקה החסידות בארץ, ואף נוסדה חסידות נוספת בשם פינסק-קרלין מאותה משפחה, כאשר לפי ההסכם שביניהם כדי להבדיל בין שתי החסידיות חסידות קרלין 'המרכזית' נקראת מאז 'קרלין-סטולין', צירוף שמה של עיירה ליד קרלין שגם היא הייתה קשורה לחסידות זו, והשנייה נקראת 'פינסק-קרלין'. חסידות קרלין-סטולין זכתה לרבי למדן ונמרץ, והיא פתחה מוסדות תורה רבים, ורבים מבניה הם תלמידי חכמים ולמדנים חשובים. אחד הפרויקטים של חסידות זו הוא כתב העת המשובח 'בית אהרן וישראל' שיוצא לאור ללא חיסורים כל חודשיים, כשהוא מלא במאמרים למדניים ובחידושי הלכה, בתגובות והערות, בפרסום ראשון של גנוזות מדברי קדמונים בכת"י, בתיאור וביאור מנהגי קרלין ומנהגי חסידות בכלל, ועוד. דברי תלמידי חכמים מכל הגוונים והמגזרים מתקבלים לפרסום בברכה ובכבוד ע"י עורכי כתב עת זה, וגם זה לא תמיד מובן מאליו. עתה חוגגת המערכת את גיליון המאתיים בפרסום גיליון מורחב מאוד, כמעט אלף עמודים, מלא חידושי תורה מרבני ואברכי חסידות קרלין וגם מרבים אחרים, ועוד מתנצלת המערכת שלא היה מקום בגיליון לפרסם את כל המאמרים שהגיעו לשולחנה. ראויים לציון מבין כשבעים המאמרים שבגיליון זה קובצי הלכות בין אדם לחברו מאת רס"ג מכת"י, קבצים מאת בעלי תוספות מכת"י, הערות על הטור מאת ר"י רוזאניס בעל 'משנה למלך', בירור האם בעל בית שקיבל שבת מוקדם נגררים בני ביתו אחריו או לא, מאמר מקיף על היתר השימוש במי ים מותפלים ובמי קולחין מטוהרים - האם אין לחשוש לתערובת דבר מאוס ולחששות נוספים, חיוב מזווה בדירות נופש ועוד. יישר כוחם של רבני וחכמי קרלין עורכי הקובץ החשוב הזה ושל אדמו"רם שליט"א בראשם, ואשרי עולם התורה כולו שזוכה לראות את פריחת התורה בימינו בארץ ישראל בכלל המגזרים.

מוריה. קובץ תורני לחידושי תורה והלכה, גנוזות ראשונים ואחרונים ופרקי עיון ומחקר. גיליון י-יב [תל-תלב], שנה לו, שבט תשע"ט. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ט. שנב עמ'. (02-6510627)

גיליון מלא וגדוש בחומר תורני משובח: גנוזות מכתבי ראשוני אשכנז - יוצר לשבת חתן מאת רבי יצחק הלוי רבו של רש"י עם פירוש קדמון, ושתי תשובות בעניין זכות וחובת אמירת קדיש יתום ע"י הנכד כאשר אין בן אומר קדיש, אחריהם כחמישים תשובות ובידורים ופסקים, חצ"ם מאת גדולי ישראל ממהרי"ץ מתימן דרך ר"ד זינצהיים הצרפתי עבור דרך ר"י ויינברג מברלין ועד ר"י ישראלזון מרחובות חתנו של הגר"ש אלישיב, כולם זצ"ל, והחצי השני

מאמרים למדניים והלכתיים מאת תלמידי חכמים שליט"א, ביניהם מאמר חשוב של הרב דוד אריאב מירושלים שדן בחובת ההשתדלות למצוא שידוך - הוא מראה שקיימות לכאורה בעניין זה דעות חולקות בקדמונים ובאחרונים מקצה לקצה. מסקנתו שיש צורך בהשתדלות גדולה למציאת שידוך, בין אם מדובר על שידוך לעצמו או לבנו או לקרוביו או למכריו, ובנוסף לחיפוש הנמרץ - ההשתדלות אמורה לכלול גם הסכמה לפשרות וויתורים, וכמובן תפילה מרובה והסרת קפידות אם יש ועוד, ושאינן לומר שדעת הגר"א וגדולים אחרים שונה בזה. בהמשך נדפס בפעם השנייה המדור החדש 'עינים במקרא' למרות ערעור שעלה מצד חוגים שמרניים יותר בציבור החרדי נגד הגברת העיסוק הלמדני בתנ"ך (ראה להלן), אחריו המדור המעניין-תמיד 'הערות והארות', ובהמשך שני מאמרים המבקרים מאמר על ספר יונה שנדפס בגיליון הקודם במדור 'עינים במקרא' הנ"ל, שחורג לדעת המבקרים מעיוני תנ"ך 'סטנדרטיים' - יש בו ניסיון להבנת הלכי נפשו של יונה ואין בו דריכה בדווקא בדרכם של חז"ל והמפרשים הקדמונים בנושאים פרשניים שונים. טענות אלו נידונו בהרחבה בעקבות הגיליון הקודם של 'מוריה' (בין השאר בפורום 'אוצר החכמה' במדור 'מטפחת ספרים ועיטור סופרים' בקישור <https://forum.otzar.org/viewtopic.php?f=7&t=42637&hilit=%D7%A2%D7%99%D7%95%D7%A0%D7%99%D7%9D+%D7%91%D7%9E%D7%A7%D7%A8%D7%90>), ויש בעניין זה כמובן צדדים לכאן ולכאן.

חזון שמים. מבוא לחוכמת התכונה. ביאור על הלכות קידוש החודש להרמב"ם. כולל שרטוטים וציורים. איתן צקוני. מהדורה חמישית מתוקנת. נתיבות, תשע"ח. קמב+65 עמ'. (main@sky-view.co.il)

קבוצה לא-קטנה של תלמידי חכמים וחוקרים-תורניים עוסקת בשנים האחרונות באינטנסיביות בענייני תכונה יהודית וקידוש החודש וכל המסתעף. אחד מבכירי קבוצה זו הוא הרב צקוני מלומדי ישיבת הנגב בנתיבות, שדבק בחוכמה זו כבר בימיו כאברך בישיבה, ואף הכין תוכנת מחשב המשתכללת פעם אחר פעם שבה הדמיות של מצב גרמי השמים בכל מקום ובכל זמן, ואפשרות לחשב את חשבונות ההלכה בענייני התכונה היהודית לסוגיהם. כמה ספרים וקונטרסים כתב הרב צקוני, אך ספרו העיקרי, שזכה עתה למהדורה חמישית מתוקנת ומשופרת, נקרא 'חזון שמים' כשם התכונה שיצר. המהדורה הראשונה של הספר נדפסה לפני למעלה מכ"ה שנים בשנת תשנ"ג, והרבה ידע וחוכמה וניסיון בהסבר הדברים רכש לו המחבר מאז. הספר כולל מבוא לחוכמת התכונה, ביאור לפרקי הרמב"ם בהלכות קידוש החודש העוסקים בחשבונות גרמי השמים (פרקים יא-יט), ונספחים חשובים עם תמונות צבעוניות ותרשימים מאירי עיניים, המגישים לפני הלומד כשולחן הערוך ומוכן לסעודה את הכלים המתמטיים והעובדתיים שבעזרתם יוכל להיכנס גם הוא לעומק חוכמה זו בלי צורך בידע מוקדם. המחבר רומז בהקדמה שבספר זה מושקעות בכל עמוד הרבה שעות מחשבה ועיון, הרבה יותר מאשר בכל ספר תורני אחר, והדברים אכן ניכרים ללומד.

הבן אור. פנימיות התורה ולימודה במשנת מרן הראי"ה. חגי אירם. ירושלים, דברי שיר, תשע"ח. 179 עמ'. (info@dshir.co.il)

הרב חגי אירם למד שנים רבות בישיבת אור עציון, וגם מעט באקדמיה, ועסק כמו חברי גם בכתבי הרב זצ"ל. הוא שם לב, כמו אחרים, שהרב משבח מאוד את לימוד פנימיות התורה ורואה בכך חשיבות עליונה, והוא החליט שהגיע הזמן להקיף את נושא יחס הרב ללימוד זה. וכך עבר ביסודיות על כל כתבי הרב קוק, הוותיקים ואלו שיצאו לאור בשנים האחרונות, וחיבר ספר המתאר כמשנה סדורה מה חשב הרב באמת על הפצת לימוד הקבלה, למי מיועד לדעתו לימוד זה ומתי, האם כל לומד מחויב בזה או רק מי שמרגיש משיכה לחלק הנסתר שבתורה, ועוד. הוא בדק מהו מקומו של לימוד פנימיות התורה בתוכניות הלימוד לשיבה המרכזית העולמית שחיבר הרב הנזיר ואימץ מרן הרב, ובחן את דברי תלמידיו הקרובים של הרב זצ"ל בנושא הזה - אך הקפיד להפריד בין דעת הרב לדעת התלמיד. בנוסף הוא עשה שימוש בספרות היסטורית ומחקרית, עד שהוציא לאור דבר שלם. עשרה פרקים בספר, ובהם מתבררות השאלות הנ"ל תוך התייחסות למשמעותן בדורנו. נשאר עדיין מקום לדון מדוע למעשה לא הוכנס לימוד הקבלה כחלק מלימוד התורה בישיבת מרכז הרב, למרות הכוונות וההכוונות של הרב שלימוד זה יהיה חלק מתוכנית הלימודים הקבועה בישיבה, וצ"ע.

מן הגנזים. אסופת גנזים מתורתם של קדמונים, גנזי ראשונים ותורת אחרונים, דברי הלכה ואגדה, נדפסים לראשונה מתוך כתבי יד. ספר שנים עשר. עורך ראשי: הרב שלום הלל. מודיעין עילית, אהבת שלום, תשע"ח. תכב עמ'. (shh2@neto.bezeqint.net)

קובץ נוסף מלא וגדוש, מהודר ומתוקן, השני שיוצא לאור בתשע"ח בסדרה המיוחדת במינה 'מן הגנזים'. כל פיסקה חדשה מכת"י מלווה במבוא על תוכנה ועל מחברה ועל עניינה באופן מקיף וברור, לא נותר דבר קטן ודבר גדול שהקורא חפץ בו ושניתן להביאו שאינו מונח לפניו כשולחן הערוך ומוכן לסעודה. אציג מעט מהתוכן: פולמוס בעניין ריאה הדבוקה לדופן, הפעם בסלוניקי, שמשותפים בו חמישה מגדולי ישראל, ביניהם הרדב"ז, מרן הב"י והר"ש סיריליאו. בהמשך קונטרס ובו 'נימוקים וחיידושים' על הנ"ך מאת ר' רפאל יצחק זרחיה אזולאי, אביו של החיד"א, ובו מובאים דברים בשם למעלה מארבעים מחכמי ירושלים, ואחריו מציג פרופ' שפיגל תשובה נוספת מאת אחד מתלמידי הרמח"ל בעניין הפולמוס שהתפתח בקהילת קורפו על אמירת קריאת שמע בניגון בימים טובים, שאלה שהרעשה לפני כמאתיים שנה קהילות ורבנים רבים, ועליה כבר הוציא פרופ' שפיגל ספר שלם בשם 'וישמע קולי'. בהמשך מובאות תשובות בענייני קבלה מאת חכמי המוזר לחכמי צפ"א, עשרות אגרות וכתבים מאת ר' אליהו סלימאן מני רבה של חברון, יומן מסע בארץ ספרד של רבי שם טוב גאגין בעל 'כתר שם טוב', ועוד. הסדרה האלבומית הזו 'מן הגנזים' מהווה דוגמא ומופת לההדרת כתבי יד עלומים שאינם ספר בפני עצמו, והשבתם מן הגנזים והגניזות לעולם התורה וההלכה והמחקר התורני באופן מתוקן מושלם.

אור השבת. רעיונות וסיפורים על פרשת השבוע. הרב יצחק דוד גרוסמן. עורך: הרב אברהם דוב גרינבוים. קרית גת, אלומות, תשע"ח. 492 עמ'. (08-6670100)

הרב גרוסמן רב הפעלים, רבה של מגדל העמק וראש מוסדות 'מגדל אור', חבר ותיק במועצת הרבנות הראשית וזוכה פרס ישראל למפעל חיים, משלב בחייו ובתורתו שילובים בלתי אפשריים - 'ירושלמיות' ופעילות כלל-ארצית, ישוב ישן' ובניין הארץ, חרדיות מוקפדת וקשר הדוק ומכבד עם המדינה ומוסדותיה, התייחסות לכל יהודי ופעילויות ענק תורניות וחברתיות ועוד. נוסף לכל אלו הוא דרשן בחסד עליון, שבכל אירוע ובכל שעת צורך פיו מפיק מרגליות ממש. חלק מדבריו שבעל פה הועבר אל הכתב, ואחרי העריכה המקצועית של הרב גרינבוים נמצא לפנינו ספר נפלא על פרשת השבוע. כל פרשה פותחת עם בירור הלכתי קצר בהלכות שבת, ואחרי סיפורים משולבים בדברי תורה. בפרשת בשלח למשל מופיע הסיפור הידוע על גידוד הצנחנים שהתארח לפני ואחרי מלחמת לבנון השנייה במוסדות מגדל אור וכל מה שאירע עמו, וסיפור נוסף על רב-סבו של הרב גרוסמן שניצל מטביעה בים בדרכו לארץ הקודש בזכות תפילתו וקדושתו, כשהסיפורים משולבים בפסקים ובמדרשים הקשורים לפרשה, מתוק מדבש.

נשמת הבריאה. עוצמה וענווה בעידן של שפע. הרב דוב ברקוביץ. ירושלים, תשע"ח. 331 עמ'. (www.thinkstockphotos.com)

הרב ברקוביץ הוא מחנך והוגה ומחבר ייחודי, שמשלב בדבריו עומק תורני וגישה מודרנית כוללת. בספר זה הוא משלב הגיגים ועובדות ופרשנויות ומקורות בעניין היחס המתאים שראוי שיהיה לנו למה שקורה היום בסביבתנו הטבעית - המים, הנוף, ההתפתחות הכלכלית הפוגעת באקולוגיה ועוד, כשהוא כולל בין דבריו דברי הוגים אחרים והסברים של מומחים, בעיקר על מאזן המים של ישראל, על משמעות התפלת מי הים כתחליף לגשמי שמים ועוד. אחד ממראייניו הוא ד"ר ישעיה בר-אור, תושב שילה, שהיה עד לא מזמן המדען הראשי של המשרד להגנת הסביבה, ודבריו מאירים את העיניים לגבי היחס הראוי שלנו לגשם בעבר ובהווה, התפלת מי הים חסרונותיה ומעלותיה ועוד. למרות החורף הברוך והרווי שזיכנו לו עתה, אין ספק שמצב משק המים במדינת ישראל הוא פלא אמיתי - גם אחרי כמה שנות בצורת רצופות לא היה חסר מים באף ברז באף בית במדינה, מערכות התפלת מי הים ושיחזור מי הקולחין פועלות כסדרן, ועל כך יש להודות לריבוננו של עולם, ואחרי לכמה יהודים שחזו את העתיד וידעו להכין את מדינתנו לבאות, וזה לא הפלא היחיד שאנו רואים בעינינו יום יום בארץ הקודש. הספר כולל הגיגים ודיונים בענייני חברה ומדינה, שפע מול 'עשירון תחתון' שנאנק תחת מעמסת החיים, ויחסי העבר וההווה והעתיד בעיני המתבונן המבין. ברקע נמצאת מסכת תענית שמתייחסת בצדק לגשם כאל מוצר הכרחי שבלעדיו אין חיים, והמרחק שלנו ממצאיאות זו יש בו יתרון גדול - וגם חיסרון, שהרי המצאיאות הקיימת מרחיקה אותנו במידה מרובה גם מהטבע שסביבנו וגם מריבון העולמים. את הספר מסיים השיר 'את הגשם תן רק בעיתו... יותר מזה אנחנו לא צריכים', שיר מלא רגש ואמונה של המשורר אבי קורן הרחוק מאוד מתורה ומצוות, המחבר באופן עמוק בין הגשם לבין תחיית המתים כפי שמפורש כידוע בברכת גבורות ה' שבתפילת העמידה: 'כבר יבשו עינינו מדמעות... ותן לנו לשוב ולראותו... את הגשם תן רק בעיתו' וכו'.

פניני הלכה. ההלכות בטעמן, מבוארות מהיסודות ועד ההלכה למעשה, למנהגי ספרדים ואשכנזים, בתוספת הקדמות בענייני אמונה ומחשבה. הרב אליעזר מלמד. **מהדורה חמישית מוקטנת.** הר ברכה, מכון הר ברכה, תשע"ח. 16 כרכים. (sefer@yhb.org.il)

הרב אליעזר בן מורנו הרב זלמן מלמד שליט"א משמש כבר שנים רבות כרב הישוב ברכה שבשומרון, כראש הישיבה הגבוהה במקום, כמנהיגו של ציבור גדול מהישוב ומבוגרי הישיבה ורבים אחרים, וכפועל ומפעיל בענייני ציבור שונים. למרות העומס הרב המוטל עליו הוא מקדיש את עיקר כוחו לכתובת סדרת 'פניני הלכה' שלו, שכבר הפכה לקלאסיקה תורנית ונמכרה ברבבות עותקים. ואכן, הסדרה הזו ממלאת את תפקידה באופן יוצא מן הכלל - שילוב של הלכות למעשה פסוקות וחתוכות ובהירות בעברית תקנית ומובנת, עם יסודות ההלכה במקורה מכאן - ורקע רוחני-אמוני מאידך, ירידה לפרטים הקטנים - תוך שמירה על תמונה ברורה של המכלול, הצגת השיטות השונות - אך פסיקה ברורה וחדה למעשה, עם שילוב מושכל בין עיקר התוכן בגוף הפרקים והסעיפים לבין ההוספות וההבהרות בהערות השוליים ובהרחבות בספר עצמו ולעיתים בספרים נפרדים, דברים דבורים על אופניהם, מוצאים חן בעיני אלוקים ואדם. אחרי כמה מהדורות ותרגומים לשפות רבות הגיע זמנה של 'מהדורת כ"ס' 10x13 ס"מ גודלו של כל כרך ועוביו כסנטימטר ופחות. ההדפסה הבהירה והרווחים הגדולים יחסית בין השורות מאפשרים קריאה נוחה גם בגופנים הקטנים של מהדורה זו, וכך יכול כל לומד להשתמש בזמני נסיעה ובחלקי שעות שאינם לא מן היום ולא מן הלילה ללימוד תורה בהיר ומהנה. אין לו אלא לשלוח את הכרך התורן מהכיס ולעבור פרק אחרי פרק, ולמלא את כרסו בהלכות. הכרכים כוללים את הלכות תפילה, תפילת נשים [כרך שלם בנושא זה!], ברכות, שבת, זמנים ומועדי ישראל, העם והארץ, משפחה, שביעית ויובל, ועוד ליקוטים שונים. גם הכרך הראשון על הלכות הכשרות שיצא לאור לאחרונה מצא את מקומו במהדורה המוקטנת. רש"י בפירושו על התלמוד מצטיין בזה שדבריו טובים לגדולים ולקטנים, תלמידי חכמים לומדים ומדייקים בכל מילה בפירושו - וגם תלמידים מתחילים נעזרים בו כדי להתחיל את התקדמותם בשדה התלמוד, ולשניהם, וכל מי שביניהם, מתאים פירוש רש"י ככפפה ליד. למשהו מעין זה זכה הרב אליעזר, שהסבריו והכרעותיו ומקורותיו ופסיקותיו מועילים מאוד למי שנמצא בשלבים הראשונים של לימוד ההלכה, וגם לבני תורה ות"ח שמוצאים דברים קצרים וברורים ומנומקים ומוערים מסודרים מוכנים לפנייהם כשולחן ערוך ומוכן לסעודה. יישר כוחו של ידידי הרב אליעזר רב הפעלים, ויהי רצון שימשיכו מעינותיו להפיץ תורה נעימה וברורה בכל חלקי השו"ע. 'כי שם ציווה ה' את הברכה'.

מרבדים. הגדרות יסוד. חידושי תורה והלכה. מאיר דורפמן. ירושלים, תשע"ח. שלושה כרכים. (meirdorfman@gmail.com)

הרב מאיר דורפמן הוא איש חיל רב פעלים, שעיסוקיו העיקריים הם חזנות חובקת עולם וגם קירוב אלפי יהודים לאביהם שבשמים, בשיתוף עם אחיו הרב אריאל. אבל גם מן העיון התורני הוא אינו מושך את ידו, ובשלושה כרכים גדושים הוא מנסה לחבר את תורת עולם הישיבות

לעולם המעשה ולעולם הפסיקה-למעשה. בעקבות רבי שמעון שקאפ וגדולי תלמידיו הוא חותר למצוא הגדרות יסוד, שעליהם אפשר לבנות בנייני הלכה חדשים שבסיסם מוצק בתוככי תורתנו הקדושה והעתיקה. בשנות לימודי הרבות, ובשעות לימודי הרבות כל יום, חידש וביאר וייסד והעיר הרב דורפמן עניינים רבים, שאת חלקם סידר על פי סדר מסכתות התלמוד בשלושה כרכים גדולים. מבוא גדול ומרתק, שיש בו גם מעט אוטוביוגרפיה, נמצא בראש הכרכים. למעשה מדובר במהדורה מתוקנת ומורחבת של ספר שיצא לראשונה בשנת תשס"ב, ועתה יוצא לאור משוכלל ומהודר.

מעלות המקוה. יונתן קירש. ירושלים, דברי שיר, תשע"ט. 112 עמ'.
(yonikirsch1@gmail.com)

'מעלות המקוה' הוא ספרון מיוחד במינו, שמחבר בין פרטי הלכות הטבילה, המצויות והפחות מצויות, וכללי המקוואות הכשרים לסוגיהם - מי גבים ומי תמציות עד מעיינות מים חיים, לבין המשמעות הרוחנית שלהם, שהיא החיבור ליסוד קיומנו ולקרקע חיותנו ובריאתנו. המחבר מסביר מפי ספרים וסופרים מהי טהרה, מה קורה לגופם ולנפשם של איש או אשה המיטהרים, מה היחס בין הטבילה לטהרה וכו'. הרב קירש, הלומד ומלמד בישיבת ההסדר בשדרות, מנסה להתאים בין פרטי ההלכות לבין נימי הרגשות, החשובים היום לרבים ממקיימי המצוות בכלל ומצוות הטהרה בפרט הרבה יותר מאשר אי-פעם. לספר הסכמות חמות של כמה רבנים חשובים שליט"א, ובולטת ביניהם הסכמתו של הראשל"צ ר"י יוסף על תריסר עמודיה, כעשירית מהספר, ובה כמה וכמה בירורים הלכתיים בענייני טהרה ומקוה.

אורות [א]. אורות מאופל - ארץ ישראל, המלחמה, ישראל ותחייתו. מאת הרב אברהם יצחק הכהן קוק. מבאר: הרב חגי לונדין. שדרות, מכון שדרות התורה עם דברי שיר וספרי חמד, תשע"ח. 265 עמ'. (info@ybook.co.il)

מעיינו של מרן הראי"ה לא מפסיק לנבוע. הרב חגי לונדין רב הפעלים, ר"מ בישיבת שדרות, מרצה מבוקש ומגדולי תלמידי-תלמידי-תלמידיו של מרן הרב זצ"ל, מבאר באופן ברור וקליט את החלק הראשון והחשוב של ספר 'אורות', ומאיר את תורת הרב לכל הבאים בשעריו. נוסף לתוכן החשוב חשובה גם הצורה - טקסט מנוקד ומקוטע ומפוסק עם ביאורי מילים ומושגים בצידו הגיליון, והביאור בחצי התחתון של העמוד שורה אחרי שורה, כעין פירוש הרב קהתי ז"ל למשנה. בסוף הספר נוספה טבלה ובה רשימת ספרי האמונה של הרב קוק שייצאו לאור - שם, נושא, וההוצאה לאור, ובימינו עם ריבוי המהדורות וההדפסות יש בכך תועלת רבה.

איש האמונה הבודד. הרב יוסף דב סלוביץ'יק, תרגום: קלמן נוימן. ראשון לציון, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תשע"ח. 111 עמ'. (info@ybook.co.il)

כחמישים שנה כבר ניצב הספר 'איש האמונה הבודד' בארון הספרים היהודי, במקורו האנגלי ובתרגום לעברית. ככל ספר מופת מתורגם ראוי אחרי דור-שניים להתאים את התוכן לקורא בן

הדור, וזה מה שעשה ד"ר קלמן נוימן, מתלמידי הקרובים של הרב ליכטנשטיין זצ"ל בישיבת הר עציון, ומחנך ומרצה במסגרות שונות. על פי בקשת הרבנית ליכטנשטיין ועם סיוע של כמה מביני דבר, ותוך התייחסות לדברים הרבים שנאמרו ושנכתבו על מסה חשובה זו במשך השנים, הוא תרגם מחדש את כל הספר לעברית עכשווית ותקנית, תוך דקדוק עדין בניסוחים: למשל במקום לקרוא לשני פניו של האדם 'אדם הראשון' ו'אדם השני' - כדי למנוע את זיהוי של 'האדם הראשון' עם אבינו אדם הוא העדיף את המושגים 'אדם א' ו'אדם ב'. גם ה'הדר' שבו מצטיין אדם א הפך אצלו ל'הוד', ולעיתים ל'הוד מלכות', ועוד (גם את הקדשת הספר ע"י הרב סלוביץ"ק בזמנו לרבנית טוניה אשתו לא שכח, שלא כמו במהדורה הקודמת...). ואכן הדקדוק והדיק ניכרים בכל פינה בספר. למרות הבדלי השנים והמקומות 'איש האמונה' האמיתי הוא עדיין בודד, עדיין הוא עומד מכאן והעולם על צדדי השונים עומד מהעבר האחר. הלימוד בספר מחזק את השאלות האקטואליות-תמידי בעניין זה, וגם את התשובות עליהן. מילון מועיל למונחים הפילוסופיים שבספר צורף לסופו.

לאור השם. הארות רוחניות בעבודת ה' לאור דברי ה'שם משמואל' על פרשיות השבוע. אלי שיינפלד. ירושלים, דברי שיר, תשע"ח. 244 עמ'.
(elidid@gmail.com)

הרב אלי שיינפלד הוא רב קהילה, מרצה ומחנך ומחבר. שני ספרים חשובים כבר כתב על גיל ההתבגרות ועל היחס התורני כלפיו ('הבן שלי מתבגר' ו'היצר הלב והאדם'), והספר השלישי הזה עוסק גם הוא בחינוך אישי מכיוון אחר לגמרי - פיסקה לשבוע מהספר 'שם משמואל' מאת האדמו"ר השני מסוכצ'וב, ספר שהתחבב לאחרונה על רבים בציבור 'שלנו', מבוארת ומוסברת עם עקרונותיה ותובנותיה והשלכותיה על חיי היום-יום של הלומד. כתוספת נמצא בסוף כל פיסקה המדור 'אור אישי', ובו הצעה לשכלול עבודת ה' שלנו בנושא מסוים הקשור לקטע הנלמד. דוגמא קטנה: בפרשת 'מסעי' על הפסוקים שבהם הביטויים 'מוצאייהם למסעיהם... מסעיהם למוצאייהם' מובאת פיסקה מתוך ה'שם משמואל' שבו הוא מסביר את תפקידן החשוב של החניות שבין המסעות, אחריה הסבר ארוך של המחבר תחת הכותרת 'על מסעות וחניות', ולבסוף 'אור אישי': המנוחה מטרחה להכין את המסע שאחריה, ולכן כדאי לכל אדם לבדוק את שבת קודש יום המנוחה השבועי שלו אם הוא מנוצל כראוי בשילוב המתאים בין קודש לקודש, בין רוח לחומר, כהכנה לשבוע החול הבא בעקבותיו.

על קצה בהונות ההוויה. לעומק תורותיו של רבי נחמן. דן האוזר. ירושלים, דברי שיר, תשע"ח. 375 עמ'. (077-3220338)

הרב האוזר הוא בוגר ישיבת הר עציון, שנכנס ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו לתורת רבי נחמן, חי על פיה ומלמד אותה במוסדות שונים ברחבי הארץ. כדי להגיע לשמים, לאמונה התמימה והשלמה, לחיבור עם ההוויה, יש לדעתו להתמתח כלפי מעלה ולהרים את הראש גבוה עד כמה שאפשר, ו'לעמוד על קצה הבהונות' על קרקע מוצקה של אמונות ודעות הראויות לאדם

המאמין. יחד עם הקורא הוא מנתח עשרות 'תורות' מתוך הספר 'ליקוטי מוהר"ן' ונכנס עם נפשו של הקורא לתוכן, ומוצא יחד עמו את הדרך האמיתית שבה יש ללכת בעולם המודרני שבו אנו חיים. משפט אחד מהספר על מחיאות הכפיים החביבות על חסידי ברסלב, בעקבות דברי רבי נחמן בתורה מ"ה של ליקוטי מוהר"ן: 'מחיאת כף מנסה להזכיר נשכחות ולעורר ישנים, על מנת שאפילו המעוץ עצמו לא יירדם בתוך עצמו. כן! אפילו התפילה בעת המעוץ יכולה להיות נרדמת ושקועה בתוך עצמה. אשר על כן חסידים היו מוחאים כפיים'. ובסוף הפרק עצה למעשה: 'צא ליער, הפעם התחל את ההתבודדות שלך במחיאות כפיים, עוד ועוד. התעורר! לאט לאט השחל מילה ועוד מילה בין מחיאות הכפיים'... חלק שני של הספר עומד לצאת לאור בימים אלו.

אוצר מפרשי התורה. ספר שמות. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ח-תשע"ט. שני כרכים. (02-6510627)

כרכי 'אוצר מפרשי התלמוד' הירוקים כבר עשו מהפכה בעולם לימוד התלמוד, בהסירם מעל המעין את 'טורח החיפוש', כפי הגדרתו הנפלאה בזמנה של הגאון ר"י הוטנר זצ"ל בעל 'פחד יצחק' ונשיא 'מכון ירושלים'. עוד כרכים רבים יידרשו כדי להשלים את הפרויקט ההוא, וכבר בניו ממלאי מקומו של מורי וידידי רבי יוסף בוקסבוים זצ"ל, מייסדו של 'מכון ירושלים', ממחרים לפרויקט הבא - 'אוצר מפרשי התורה', בו באופן שיטתי מוצג על כל פסוק, ולפעמים על כל תיבה בפסוק, רצף הפירושים שיצאו מפייהם ומפי כתבם של פרשני התורה מתקופת חז"ל ועד דורותינו, באופן תמציתי ומסודר. כך למשל בסוף פרשת העגל שבפרשת 'כי תשא' כתובות המילים 'ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן, שאינן אומרות אלא 'דורשני' - וכי אהרן עשה את העגל? ומהי הסתירה הזו בתוך הפסוק עצמו - העם עשו את העגל שאהרן עשה? ב'אוצר' מובא פירוש הרמב"ן שהפסוק מדבר על עשיית העגל ולא על עבודתו, וזה אכן נעשה ע"י אהרן בלחץ העם, ובהערה מוזכרים בקיצור דברי הרלב"ג והאברבנאל והחת"ס שמבארים כל אחד בדרכו את דעת הרמב"ן, ובהמשך עוד הערות והבהרות על עניין זה ב'פנים' ובהערות מאת ר"י בכור שור, רבנו בחיי, ספורנו, ר"מ אלשיך, בעל 'אור החיים' והנצי"ב ב'העמק דבר'. צוות של כעשרים עורכים ומבקרים ומגיהים עובד אלפי שעות על כל כרך כזה, והתוצאה ניכרת בהחלט לחיוב. קונטרס ובו איורים הממחישים את צורת כלי המשכן ובגדי הכהונה צורף בסוף הכרך השני.

רבנות בסערת הימים. חייו משנתו של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג. שאול מייזליש. ראשון לציון, ידיעות אחרונות וספרי חמד, תשע"ח. 286 עמ'. (info@ybook.co.il)

זוהי מהדורה חדשה ומורחבת של ספר שכבר נדפס לפני שלושים שנה על דמותו וחיו של הגאון הצדיק, הרב הראשי האשכנזי השני, הרב הרצוג זצ"ל, שנפטר לפני שישים שנה בדיוק. עיסוקיו הרבים בצרכי ציבור באותן שנים סוערות, המתוארים היטב בספר, טשטשו את צדקותו המופלגת ואת גדלותו בתורה. הרב נבחר לרשת את הרב קוק כרב ראשי ועקף בכך

את הרב חרל"פ זצ"ל, תלמידו-חברו המובהק של הראי"ה קוק והמועמד הטבעי להחליפו, בתמיכת הנציגים המסורתיים בגוף הבוחר שהעדיפו רב-דוקטור משכיל ומודרני על פני רב מן הישוב הישן בירושלים, גם אם בעל אהדה למפעל הציוני, וגם בתמיכתם של חרדים רבים שהעדיפו רב 'תוצרת חוץ' מאשר תלמיד-חבר של הראי"ה. אולם תוך זמן קצר הצליח הרב הרצוג להתחבב ולהתכבד וליצור קשרים עמוקים עם כל גווי הצבור, כולל רוב ככל גדולי התורה בארץ שכיבדוהו מאוד על גדלותו העצומה בתורה, על עזרתו הבלתי-רגילה לחיזוק עולם הישיבות, ועל מידותיו הכה-מתוקנות. נכון, היו כמה תלמידי חכמים חשובים ולהבדיל גם כמה פראי אדם מהציבור החרדי שמיררו את חיי הרב הרצוג, אך עובדות אלו לא יכולות למחוק את הנ"ל. למשל, עד היום מסופרים בביוגרפיות שיוצאות על גדולי אותו דור על הפגישות המיוחדות בימי שישי בביתו של הרב הרצוג שהשתתפו בהם גדולי הלמדנים של ירושלים, ובהם פורקו הרים ונטחנו סלעים זה בזה בסוגיות ההלכתיות הכבדות ביותר בש"ס (ראה לעיל עמ' 24 ואילך). ידועה למשל הערצתו, לא פחות, של הגרי"ש אלישיב זצ"ל לרב הרצוג, ולצד זיכרה לא בא כלל בספר זה. גם התייחסותו של המחבר לגדולי ישראל, גם אם הם מן הקנאים, אינה לגיטימית: בעמ' 223 מוזכרת התנגדותו של 'הגר' יצחק זאב סולוביצ'יק 'להיכל שלמה' ולמה שהוא מייצג למרות התנגדותו הנמרצת של הרב הרצוג לרעיון הקמת הסנהדרין של הרב מיימון, אך בהמשך הגרי"ז זצ"ל כבר נקרא 'סולוביצ'יק' בלי שום תואר, וכן לא ייעשה - כבוד התורה לא מותנה בדעותיו של הת"ח בו עוסקים באותו רגע. הספר מרתק, מעשיו חובקי העולם של הרב הרצוג, כולל ניסיונות הצלה לפני השואה ומסעות הצלה מתישים אחריה, פשוט מרגשים, אך למעט פסקאות קצרות פה ושם נראית דמותו של הרב בספר זה יותר כעסקן ירא שמים ומוכשר ובעל יוזמה ומרץ ומעוף וכוח התמדה ואחריות ציבורית וכו' וכו' מעל ומעבר, אך כנ"ל - דמותו כאחד מגדולי ישראל, וקשריו ההדוקים עם גדולי התורה בדורו, לא באים מספיק לידי ביטוי. הדברים מתאימים לצערי לדברי הברכה של יו"ר הסוכנות יצחק הרצוג למהדורה זו, שבהם הוא מתפלל ומקווה 'שהרוח היהודית המתונה וההומניסטית ששיקפה את משנתו ואת סיפור חייו של הרב הרצוג אכן תגיע באמצעות ספר זה לכל בית ישראל'. אז זהו שלא, טעית מר בוזי הרצוג; סבך הרב הרצוג, איש העולם הגדול רחב האופקים, היה קודם כל תלמיד חכם ופוסק הלכות ומתיר עגונות ומדקדק במצוות ואיש הגות ומוסר, ולא דמות רבנית מתונה והומניסטית. בכל אופן ניכר שהמחבר המוכשר ועוזריו עשו מאמצים גדולים לגלות את מירב הנתונים ההיסטוריים סביב חייו של הרב זצ"ל ולספר אותם באופן מקיף ומרתק, ועל כך יבואו על הברכה.

מסע בראשית. אל הזהות, ההיסטוריה והאנושות, על פי משנת מניטו. ספי גדלצהלר. ירושלים, דברי שיר, תשע"ח. 224 עמ'. (077-3220338)

'מניטו' היה כינויו של אחד האלים האינדיאניים. היום זהו שם של כמה כלי עבודה כבדים ושל סוג מסוים של טבק, אך יותר מכל מזוהה כינוי זה באזורנו עם הרב יהודה ליאון אשכנזי זצ"ל, בן למשפחת רבנים מאלג'יריה ומחשובי המחנכים ביהדות צרפת שלאחר השואה, כאשר הכינוי 'מניטו', שהפך כמעט לשמו הרשמי, 'הודבק' לו כאשר היה אחד ממנהיגי תנועת הנוער

הצרפתית החשובה 'הצופים היהודיים', כפי המנהג שהיה מקובל בתנועה זו. ב'גלגול' השני של חייו, בעיקר מאז עלייתו ארצה מיד אחרי מלחמת ששת הימים ופגישותיו עם מי שהפך לרבו - הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, ריכז את הידע התורני הרחב בנגלה ובנסתר שצבר כל ימיו, והפך לאחד המנהיגים התורניים החשובים של יהודי צרפת בארץ וגם של יהדות צרפת שבנכר, עמה שמר על קשרים הדוקים. תלמידים רבים השאיר אחריו הרב אשכנזי זצ"ל, כאשר כמה מהם נטלו על עצמם להפיץ את תורתו, שרובה הייתה בעל פה, גם בכתב, תורה המשלבת נגלה ונסתר, יהדות כלל-ישראלית וציונות, ממלכתיות עם משיחיות, שילוב מיוחד בימינו. אין סיבה בעולם שעושר זה יהיה שמור רק ליהודים דוברי צרפתית, ועוד שכבה דקה נוספת של למדנים ואינטלקטואלים בארץ שנתוודעו אליו בחייו. הספר הזה 'מסע בראשית' מזמין את הקורא להכיר מקרוב את הזהות היהודית שלו, כולל מפגש עם אבות האומה וגדוליה, עם כמה מגדולי הרוח של אומות העולם, עם משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, עם משה רבנו ודוד המלך ועם הקשר שלהם לשיבת ציון בימינו וליוזמיה וראשיה מכל החוגים, עם ה'ערב רב' שבק בעם ישראל וגם הוא חלק מהעם, ועם הציפייה לגאולה ומשמעותה המעשית בימינו. המחבר הרב גלדצהלר מציג לפנינו את מניטו ואת תורתו מתוך מבט היסטורי וחינוכי מיוחד, ומתברר שמדובר בהוגה דעות בלתי קונבנציונאלי, שבסופו של דבר מחזק דווקא את האמונה הפשוטה בבורא ובהשגחתו ובתפקידו המיוחד של עם ישראל בעולם, ובמשמעות העמוקה של הפלאים שמתרחשים בארץ ובעולם בדורנו לעינינו.

שו"ת אבני דרך. שאלות ותשובות שהזמן גרמן בארבעת חלקי שולחן ערוך. **חלק יג.** אלחנן נפתלי פרינץ. ירושלים, תשע"ט. 579 עמ'. (02-9998679)

רכ"ח תשובות קצרות וארוכות, ועוד כמאה השלמות לתשובות שבכרכים הקודמים, מכיל כרך זה של 'אבני דרך', הכרך החדש בסדרה, שכבר קנתה לה מקום של כבוד בפסיקת ההלכה בימינו. הרב המחבר, למדן ומחנך מרמת בית שמש, יושב לו בקרן זוית ומשיב תשובה אחר תשובה לשואלי דעתו בכל חלקי השו"ע, בדברים מסודרים ומבוררים. בחלק מהתשובות מדובר על ליקוטי דעות מבין פוסקי הדורות וסיכומן הלכה למעשה, ובאחרות מדובר בחידושים וביירוים עצמאיים, בעיקר בשאלות שעדיין לא רבים דנו בעניינן. כך בכרך זה דן הרב פרינץ בשאלה עתיקה - היתר כתיבה בעט על גב היד, ולמרות חבל הפוסקים שהביא שמתירים זאת לכתחילה (אף שפשטות לשון הרמב"ם שיש להחמיר גם בכתיבה על הגוף בדיו לבד בלי שריטה משום חשש איסור קעקוע, מדאורייתא או מדרבנן), הוא ממליץ מאוד לשואל להימנע מכך, ולו רק בגלל יחס הקדושה הראוי לגוף הישראלי שאינו דבר של מה בכך, והוא מרחיב בכך גם בצד הרוחני-רגשי. מקור ייחודי שנשמט מעיניו של המחבר הוא ספר 'שלטי הגיבורים' מאת רבי אברהם פורטלאונה על ענייני המקדש וכליו (איטליה המאה הט"ז), שם בפרק מ"ח חושש המחבר לאיסור דאורייתא בכתיבה בדיו על הגוף (ועיי"ש במהדורת מכון שלמה אומן תש"ע עמ' תרח שהערנו בקיצור על המחלוקת בנושא). המחבר דן גם בשאלה אם מותר למהנדס תוכנה להצפין וירוס בתוכנה שהוא מוכר כדי שהוא יזיק למי שישתמש בתוכנה ללא רישיון, ודעתו היא שאם קיימת בחומר הנלווה לתוכנה אזהרה שהמשתמש בלא רשות עלול להיזק

- הדבר מותר, אם כי מעיקר הדין אין צורך באזהרה זו 'ואיהו הוא דאפסיד אנפשיה'. שמעתי מהמחבר החרוף שכרך יד של 'אבני דרך' למעשה כבר מוכן ונמצא כעת תחת עיני הבוחנות של הגאון ר"א נפנצל שליט"א, שעובר על כל הספר ומעיר את הערותיו כדרכו בכל כרך של 'אבני דרך' לפני שהוא יוצא לאור. חזק ואמץ ידידי רא"נ פרינץ.

על פרשת השבוע. יקותיאל רוזנפלד. בני ברק, תשע"ח. 730 עמ'. (050-5714179)

ספר גדוש במאות פרקים קצרים וארוכים, ובהם פירושים חדשים וישנים, קלים ומורכבים, מקוריים וידועים, ולעיתים גם שילוב מעניין של כל ההגדרות דלעיל, על כל פרשות השבוע. אין קורא שלא ימצא בכל פרשה פירוש חדש, קושיא פותחת עיניים, הסבר שמציג דברים באור בהיר וכד'. כך למשל בעמ' 209 דן המחבר בשאלה העתיקה אם ליעקב נודע עד סוף ימיו על מכירת יוסף ע"י אחיו - או שהם הצליחו להסתיר את זה ממנו, והוא מקבל את דעת הרמב"ן שיעקב לא ידע, ומכאן התואר 'צדיק' ליוסף שעצר בעצמו במשך כל השנים האלו ולא גילה את האמת הכואבת לאביו. אולם, מוסיף ר' יקותיאל, מה עם יעקב עצמו, האם לא ניסה לברר בכל השנים האלו מה באמת קרה? הרי 'יעקב איש תם' תמים לא היה... והוא משיב: יעקב בפיקחותו הבין שעדיף לו שלא לשאול ולא לדוש בפרשה הזו, שסוד כואב מסתתר בה, ועשה עצמו בחוכמתו בעניין זה כ'אינו יודע לשאול' עד יומו האחרון...

כללי טהרה. שיעורים כללים על עניני וסתות. גדליה אבערלאנדער ומשה אליעזר בלום. מאנסי ניו יארק, תשע"ה. 33 + רלד עמ'. (1-845-425-2894)

תשעה פרקים העוסקים בעומק העיון והפסיקה של דיני וסתות, שהם החלק המסובך ביותר בהלכות נידה. הפרק החמישי כולו עוסק בשאלה האקטואלית של קביעת וסת בזמן נטילת תכשירים הורמונליים, והדברים מבוארים שם על כל צדדיהם. כל פרק מחולק לסעיפים קטנים עם כותרת, ומפתח מפורט נמצא בסוף הספר, מה שמקל מאוד על מציאת השאלה המדויקת שאותה מעוניין הלומד לברר. ניכר המאמץ שעשו המחברים להיות מעודכנים גם בנושאים הרפואיים, כדי שדבר שלם ומתוקן יצא מתחת לידם.

אהל רא"ם. רשימת כתיבי-היד באוצר הספרים של רבי אברהם מרדכי אלטר האדמו"ר מגור. איזון חקר ותיקן משה הלל. ירושלים, קהילות ישראל, תשע"ח. יח+558 עמ'. (kehillotyisrael@gmail.com)

השואה הנוראה, שבה נעקדו על קידוש השם רבבות אלפי ישראל, פגעה גם בשאר קודשי ישראל - ישיבות, בתי כנסת, ספרי תורה ועוד. אחת האבידות הגדולות של השואה הם כתבי יד וספרים נדירים שהיו קיימים באוספים שונים, ציבוריים ופרטיים, והחיה הנאצית ראתה גם בהם אויב שיש לכלותו מתחת השמים. בין הספריות המפורסמות שאבדו בשואה נמצאת ספריית הרבי הזקן מגור, האדמו"ר רבי אברהם מרדכי אלטר זצ"ל בעל 'אמרי אמת', שהייתה מפורסמת לפני המלחמה אצל כל יודעי הספר בעולם היהודי כמיוחדת בכמותה ואיכותה,

ושהייתה בבת עינו של הרבי, שהכיר בה כל ספר וכל דפוס וכל כת"י לפני ולפנים. הספרייה אבדה וכנראה כל אוצרותיה הושמדו (אם כי גם בעובדה זו אין ביטחון גמור, וגם על כך כתב המהדיר במבואו, ראה להלן), אבל נותרה רשימת כתבי היד, 311 במספר, שהיא עצמה פניה מיוחדת, ולה צורפו גם הערות וצינונים מאת הרבי זצ"ל ומאחרים, שיש בהם ידיעות חשובות ביותר, לעיתים יחידות במינן. רוב כתבי היד שבספרייה של הרבי היו של חיבורים ופירושים בענייני קבלה, וכאשר עסק הרב משה בן רבי יעקב משה הלל שליט"א בכתבי מקובלים קדמונים הגיע לרשימה זו והתפעל ממנה. ממחשבה עבר למעשה, ובספר מהודר ואלבומי זה יצאו לאור הרשימה והשלמותיה עם הערות וצינונים ועם מבוא מקיף ביותר (כמאה וחמישים עמודים) על ספריית האדמו"ר מגור ותולדותיה וגורל ספריה בשואה, ומכאן גם על גורל שאר הספריות היהודיות הפרטיות הגדולות במלחמת העולם השנייה, על הספרים המיוחדים בספריית האדמו"ר, על עורך הרשימה ושיטת עבודתו, על דרך זיהוי המחברים והכותבים, על כתבי יד ששרדו, על התועלת שבפרסום הרשימה ועל דרך עבודת המהדיר, מלאכה יוצאת מן הכלל. תריסר נספחים בסוף הספר עוסקים בספרים ובסופרים מגדולי המקובלים, ומשלימים את התמונה. חריצות, כשרון והתמדה חברו אצל רבי משה נ"י בחיבורו זה כמו בכמה וכמה חיבורים אחרים שהוציא לאור, ויישר כוחו. הערה טכנית קטנטנה אחת: בשער האנגלי נקרא הספר "OHEL RA" M, כאשר ראשי התיבות מכוונים לראשי התיבות של שמו של הרבי מגור באותיות אנגליות. לענ"ד היה צריך לכתוב "OHEL RE`EM, שהרי ראשי התיבות 'רא"ם' נקראים בעברית כך ולא אחרת.

ספר ההזכרה אל חובות הלבבות, לרבנו בחיי אבן פקודה. תרגם מערבית-יהודית לעברית: בנימין אברמוב. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ט. 364 עמ'.
(press@mail.biu.ac.il)

הספר 'חובות הלבבות' מוכר וחביב כבר דורות רבים כראשון 'ספרי המוסר' שנכתבו ביהדות. על מחברו רבי בחיי לא ידוע כמעט דבר, חוץ מאשר שהיה דיין בסרגוסה שבספרד במאה השמינית של האלף החמישי (ראשית האלף השני למניינם; יש להבדיל בינו ובין רבנו בחיי בן יוסף מחבר הפירוש על התורה ועוד, המאוחר ממנו בכמאתיים שנה). ספרו, שנכתב כמקובל אז אצל חכמי ארצות האיסלם בערבית-יהודית (באותיות עבריות), כולל עשרה שערים, שהראשון שבהם, 'שער הייחוד', כולל הוכחות פילוסופיות למציאות ה' ולאחדותו, ושאר תשעת השערים עוסקים במידות שראוי לאיש היהודי לחיות על פיהן, כאשר המקורות וההוכחות לחשיבותן ולחיוניותן אינם דווקא בתורה ובכתבי חז"ל - אלא גם בשכל, בטבע, במקובל בעולם ועוד. השערים האלו עוסקים בביטחון בה', בחשיבות שפלות הרוח והענווה, בחזרה בתשובה ותוצאותיה, בחשבון הנפש, בפרישות ובהסתפקות במועט, באהבה לה' ועוד. זהו הספר הראשון שתרגם מהערבית-היהודית רבי יהודה אבן תבון, ובתרגומו המילולי והכבד הזה הוא היה ידוע במשך מאות שנים וזכה לפירושים וביאורים וציטוטים רבים (רוב הלומדים דלגו על השער הראשון הפילוסופי והתחילו את לימודם מהשער השני), ובדורנו תורגם מחדש על פי כתבי יד ובסגנון עכשווי יותר ע"י הרב יוסף קאפח. ועתה בא פרופ' אברמוב, מומחה

ידוע לתרבות האיסלם וליהדות בתוך התרבות האיסלמית, מרצה בבר אילן ובמוסדות שונים, ותרגם את כל הספר מחדש מתוך דיוק למקור אבל בהתאם לכללי התחביר המודרניים, כולל חלוקת משפטים ארוכים ועוד, בתוספת מקורות והערות, ופנים חדשות-ישנות באו לכאן. לדעת המתרגם ביטויים ומושגים רבים בספר מקורם בתרבות ואף בדת המוסלמית, ואותם הוא מסביר בהערות, שיאמר לשבחו אינן ארוכות יתר על המידה כפי שמקובל בחלק מהספרים התורניים-אקדמאיים. מבוא נרחב פותח את הספר, ורשימת מקורות ומפתחות מפורטים נועלים אותו. יישר כוחו של פרופ' אברמוב שקידם ללא ספק את ההבנה והלימוד בספר הקדום והחשוב הזה.

יובל בגבורות. קובץ מאמרים לכבוד הרב יונה דברת בהגיעו לגבורות, וליובל שנות רבנות במבוא חורון. עורך: הרב יואל קטן. מבוא חורון, משעול, תשע"ט. 332 עמ'.
(tuviapm@mevo-horon.org.il)

היישוב מבוא חורון, שבמרכזו המושב השיתופי הוותיק וסביבו חיים תושבי ה'הרחבה' (שהם חברי קהילה לכל דבר אך לא חברי המשק), מונה כבר מאות משפחות. הוא נוסד זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים ע"י גרעין של תנועת הנוער הדתי-חרדי 'עזרא', ששכן אז בהיאחזות 'מודיעין' (היום המושב מבוא מודיעין שבו גרים בעיקר מחסידי הרב קרליבך). כבר אז הצטרף אליו אחד האברכים הבולטים בשיבת 'כרם ביבנה' הרב יונה דאובה (שהחליף את שם משפחתו ל'דברת') כדי לשמש כרב היישוב, ועמו הוא עבר עם משפחתו ליישוב הזמני בצפון עמק איילון (לא רחוק מהיישוב רעות, שהיום מהווה חלק מהעיר מודיעין), ובשנת תשע"ד נחנך סוף סוף הישוב החדש קצת יותר דרומית משם, כשבראשו מאז ועד היום רבו הדומיננטי והאהוב - הרב יונה דברת. שנים חלפו, האוכלוסייה גדלה מאוד והתגוונה, והאברך מגיע בימים האלו לגבורות, ולרגל שמחת הגבורות ומלאת חמישים שנה לרבנותו החליט ועד הקהילה להביע את הוקרתו בספר יובל ובו מאמרים תורניים מאת חבריו הרבנים ביישוב בנימין בפרט, ומכל רחבי הארץ. המאמרים חולקו לשלושה מדורים - תנ"ך, הלכה ומחשבה. כשלושים מאמרים (שניים מתוכם מאת בעל השמחה עצמו) מכבדים את הרב דברת ומבטאים את ההיקף הרחב של תורתו וחוכמתו בכל הספרות התורנית. המיוחד הוא ששבועות לא רבים עברו מאז שהועלה הרעיון להוציא לאור ספר זה ועד שהספר יצא לאור מהודר בתוכו ובברו, מה שמוכיח על הרצון הטוב וההשתדלות והזריזות של הכותבים, שהוסיפו דברי ברכה ושבח לרב שליט"א, ושל כל הצוות שעסק בהפקת הספר, להספיק להכין את הדורון הראוי הזה לרב דברת החוגג יובל לרבנותו בגבורות שנותיו. ימים על ימי מלך תוסיף!

